

Мирослава Патриляк

Випускниця бакалаврської програми «Історія та археологія»,
ОП «Історія мистецтв»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
myroslava.pat52000@gmail.com

**ОСІРІОН НА ПЕРЕТИНІ РЕЛІГІЙНИХ
ТРАДИЦІЙ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ**

Одним із малодосліджених об'єктів єгипетської спадщини є Осіріон — кенотаф, прибудований до храму Сеті I в Абідосі. Він становить інтерес як приклад трансформації сакрального простору в умовах політичної та релігійної нестабільності — від пізнього Нового царства до греко-римської доби. Будівлю розкопали на початку ХХ ст., до того вона залишалася похованою під пісками. Археологічні й текстові дані свідчать, що занепад і забуття мали місце у IV–V ст. н.е. Це викликає питання: чому споруда, присвячена одному з головних богів, зникла з поля зору, тоді як інші храми зберігалися чи адаптувалися до нових практик?

Осіріон в Абідосі зведений у монолітному стилі, що наслідує архітектуру Стародавнього царства. Генрі Франкфорт у 1920-х рр. виявив ім'я Сеті I та датував споруду Новим царством, вважаючи її кенотафом фараона¹; ця хронологія загалом приймається дослідниками і донині. Ханні Ель-Зей, натомість, припустив більш

---

¹ Henri Frankfort, Adriaan de Buck, and Battiscombe G. Gunn, *The Cenotaph of Seti I at Abydos* (London: Egypt Exploration Society, 1933), 23. Думку, що Осіріон було зведено тоді ж коли і храм Сеті I та-

раннє походження, посилаючись на похилий тунель до храму Сеті I². Осіріон має відносно простий план: центральна зала з колонами, оточена водяним каналом, та двома закритими кімнатами з обох сторін.

Маргарет Мюррей, першовідкривачка храму, припустила, що це могла бути гробниця Мернептаха³ або ж святилище для містерій Осіріса. Едуард Невілл, поділяючи думку про зв'язок зі святилищем Осіріса, висунув версію про використання басейну для ритуальних омовінь⁴, хоча замкнута архітектура споруди ставить під сумнів її відкритість для широкого загалу. Незалежно від трактувань, очевидними лишаються дві засадничі ідеї: центральна роль Осіріса й сакральність води. Басейн, наповнюваний підземними джерелами, постає ключем до концепції Осіріона, адже вода була пов'язана з потойбічним культом. У міфі Осіріс був утоплений, його тіло скинуте у води Дуата, а символічна гробниця цього бога поєднувала три елементи — воду, землю й дерева, — відтворюючи первісний акт творіння. У цьому сенсі, Осіріон можна розглядати як архітектурне втілен-

---

кож підтримує О'Коннор. Див. David O'Connor, *Abydos: Egypt's First Pharaohs and the Cult of Osiris* (London: Thames & Hudson, 2009), 51.

² Omm Sety and Hanny El Zeini, *Abydos: Holy City of Ancient Egypt* (L L Co., 1981), 10–11. Разом з тим, важливо звернути увагу, що хоча Осіріон знаходиться нижче рівня храму Сеті I, але не безпосередньо під ним. Найближча стіна Осіріону знаходиться на відстані близько восьми метрів: *The Excavation of the Osireion at Abydos* (London: Egypt Exploration Society, 1925), 7.

³ Margaret A. Murray, J. Grafton Milne, and Walter E. Crum, *The Osireion at Abydos* (London: B. Quaritch, 1904), 3.

⁴ Edouard Naville, "Excavations at Abydos: The Great Pool and the Tomb of Osiris", *The Journal of Egyptian Archaeology* 1, no. 3 (1914): 159–167, at 167. <https://doi.org/10.2307/3853636>.

ня могили Осіріса з центральним підвищенням — «первозданним островом» посеред священного басейну⁵.

Давньоєгипетська релігія тисячоліттями зберігала домінування завдяки здатності до синкретизму, однак поява християнства докорінно змінила ситуацію: монотеїзм заперечував легітимність політеїзму й поступово трансформував сакральний простір. Джерела щодо Осіріону обмежені, проте опис Страбона дозволяє припустити, що вже в римський час він утратив культову функцію й слугував радше туристичною атракцією⁶. Це підтверджує й поетичне грецьке графіті II–III ст.⁷, яке свідчить про відвідування споруди мандрівниками.

Як показав Роджер Багналл, до III ст. більшість населення залишалася язичницькою, але з IV ст. християнство почало домінувати, хоча окремі язичницькі громади існували ще в VI–VII ст.⁸ Археологічні дані з Малої Азії та спостереження Стівена Мітчела⁹ свідчать, що процес перебудови сакрального простору не був одномоментним. Йітсе Дейкстра наголошує, що тривалий час історію єгипетських храмів у пізній античності опи-

---

⁵ A. Colonna, A. Kahlbacher, and E. Priglinger, “The Tomb of Osiris: Perception, Representation and Cultural Construction of a Sacred Space in the Egyptian Tradition”, in *Tradition and Transformation in Ancient Egypt*, 1st ed. (Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2019), 225–226.

⁶ Alexandre Piankoff, “The Osireion of Seti I at Abydos during the Graeco-Roman Period and the Christian Occupation”, *Bulletin de la Société d’Archéologie Copte* 15 (1958–1960): 125–149, at 126.

⁷ Bernard Boyaval, “Graffite grec de l’Osireion d’Abydos”, *Chronique d’Égypte* 44, no. 88 (1969): 353–359, at 353. <https://doi.org/10.1484/J.CDE.2.308177>.

⁸ *Ibid.*, p. 114; pp. 105–106.

⁹ Stephen Mitchell, “Religious Space in Asia Minor in the Late Hellenistic and Roman Periods”, in *City and Country in the Ancient World*, ed. Ray Laurence and Andrew Wallace-Hadrill (London: Routledge, 2000), 224.

сували переважно за християнськими джерелами, що створювало образ масових погромів¹⁰. Натомість, археологія свідчить: храми частіше переосмислювалися чи занепадали, ніж руйнувалися.

Осіріон, через свої архітектурні особливості, навряд чи міг стати церквою, а ознак розбирання на матеріали теж немає — основні елементи збереглися поруч. Ймовірно, він був відомий християнській спільноті, адже біля храму Сеті I, з'єданого з Осіріоном коридором, діяв жіночий монастир. Александр Піянкофф описує кілька графіті, ймовірно коптських, серед яких особливо вирізняється сцена мучеництва: дві зв'язані фігури зі сльозами на обличчях та медальйони поруч — один із чоловіком, що тримає зайця, інший порожній¹¹.

Піянкофф задокументував серію фігуративних графіті в Центральній залі Осіріону, серед яких особливу увагу привертають зображення кораблів. Їх інтерпретують як символ християнської спільноти, альянсу на перехід душі у потойбічний світ або загальний символ життя. Найвірогідніше трактування — символ переходу душі, що підтверджується наявністю особових імен поруч із двома з шести фігуративних сцен.

Іншу групу становлять зображення птахів і звірів: три птахи (голуб і орел) та два леви. Серед текстових графіті Осіріону представлені виключно чоловічі імена, на відміну від храму Сеті I, де переважають жіночі. Це свідчить, що жіноча монастирська спільнота храму Сеті

---

¹⁰ Jitse H. F. Dijkstra, "The Fate of the Temples in Late Antique Egypt", in *The Archaeology of Late Antique 'Paganism'*, Late Antique Archaeology 7, ed. Luke Lavan and Michael Mulryan (Leiden: Brill, 2011), 390.

¹¹ A. Piankoff, "The Osireion of Seti I at Abydos during the Graeco-Roman Period and the Christian Occupation", *Bulletin de la Société d'Archéologie Copte* 15 (1958–1960): 125–149, at 135.

І або не мала доступу до Осіріону, або не використовувала його. Більшість фігуративних графіті Осіріону не супроводжуються текстами, тоді як у храмі Сеті І зображення зазвичай поєднуються з написами, що вказує на відмінність у функції та характері епіграфічної діяльності: символічно-ритуальна в Осіріоні та комбінована в Сеті І.

Відсутність складних текстів і примітивна манера графіті з ключовими християнськими символами свідчить, що в Осіріоні не функціонувала інституалізована релігійна структура. Архітектура споруди та її подібність до гробниці, ймовірно, створювали асоціації зі смертю, потойбічним світом або поминанням. Усі графіті, зафіксовані Піянкоффим, розміщені у Центральній залі, що вказує на доступ до цієї частини кенотафа на момент їх створення. Серед графічних замальовок Маргарет Мюррей зустрічаються прості коптські написи: $\text{P}\Delta\text{O}\epsilon\text{I}\Sigma$ $\text{P}\text{N}\text{O}\Upsilon\text{E}$ ¹² — «Господь Бог», $\text{G}\Delta\text{M}\text{N}\text{N}$ ¹³ — «Аміль», $\text{T}\Sigma\text{O}\text{N}\epsilon$ $\epsilon\text{I}\text{I}\Sigma\alpha[\dots]\text{N}\text{T}$ ¹⁴ — «її брат на ім'я Еліса[...]ет». На відміну від храму Сеті І, тут відсутні великі тексти з проханнями чи зверненнями, що підтверджує, що Осіріон не виконував сакральної функції для християн.

Осіріон пройшов складний шлях трансформації: від сакрального святилища з унікальною архітектурою до простору, позбавленого культової ролі. У греко-римську добу він поступово втратив релігійне значення, а в пізньоантичний час використовувався радше як місце вшанування померлих й індивідуальних практик, про що свідчать графіті. Ця еволюція відображає ширші

¹² M. A. Murray, J. Grafton Milne, and Walter E. Crum, *The Osireion at Abydos* (London: B. Quaritch, 1904), pl. 25.

¹³ Ibid, pl. 25.

¹⁴ Ibid, pl. 27.

процеси занепаду язичницьких храмів і переосмислення сакрального простору в умовах поширення християнства.

Bibliographic References

- Bagnall, Roger S. "Religious Conversion and Onomastic Change in Early Byzantine Egypt." *The Bulletin of the American Society of Papyrologists* 19, no. 3/4 (1982): pp. 105–124. <http://www.jstor.org/stable/24518914>.
- Boyaval, Bernard. "Graffite grec de l'Osireion d'Abydos." *Chronique d'Égypte* 44, no. 88 (1969): pp. 353–359. <https://doi.org/10.1484/J.CDE.2.308177>.
- Brand, Peter J. *The Monuments of Seti I*. Leiden: Brill, 2000, pp. 609.
- Colonna, Angelo, Andrea Kahlbacher, and Elisa Priglinger. "The Tomb of Osiris: Perception, Representation and Cultural Construction of a Sacred Space in the Egyptian Tradition." In *Tradition and Transformation in Ancient Egypt*. 1st ed. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2019, pp. 225–245.
- Dijkstra, Jitse H. F. "The Fate of the Temples in Late Antique Egypt." In *The Archaeology of Late Antique 'Paganism'*. Late Antique Archaeology 7. Edited by Luke Lavan and Michael Mulryan. Leiden: Brill, 2011, pp. 389–406.
- The Excavation of the Osireion at Abydos*. London: Egypt Exploration Society, 1925, pp. 25.
- Frankfort, Henri, Adriaan de Buck, and Battiscombe G. Gunn. *The Cenotaph of Seti I at Abydos*. London: Egypt Exploration Society, 1933, 112 pp.
- Gabra, Gawdat, and Hany N. Takla, eds. *Christianity and Monasticism in Northern Egypt: Beni Suef, Giza, Cairo, and the Nile Delta*. Cairo: The American University in Cairo Press, 2017, pp. 385.
- Kadous, Ezzat Zaky. "Historical and Religious Effects in Coptic Art." *Journal of the General Union of Arab Archaeologists*

- 6, no. 3 (2021): pp. 145–160. <https://doi.org/10.21608/JGUA2.2021.80546.1064>.
- Mitchell, Stephen. “Religious Space in Asia Minor in the Late Hellenistic and Roman Periods.” In *City and Country in the Ancient World*. Edited by Ray Laurence and Andrew Wallace-Hadrill. London: Routledge, 1991, pp. 124–137.
- Murray, Margaret A. *Egyptian Temples*. London: S. Low, Marston & Co., 1931, pp. 328.
- Murray, Margaret A., J. Grafton Milne, and Walter E. Crum. *The Osireion at Abydos*. London: B. Quaritch, 1904, pp. 164.
- Naville, Edouard. “Excavations at Abydos: The Great Pool and the Tomb of Osiris.” *The Journal of Egyptian Archaeology* 1, no. 3 (1914): pp. 159–167. <https://doi.org/10.2307/3853636>.
- O’Connor, David. *Abydos: Egypt’s First Pharaohs and the Cult of Osiris*. London: Thames & Hudson, 2009, pp. 219.
- Omm Sety, and Hanny El Zeini. *Abydos: Holy City of Ancient Egypt*. L L Co., 1981, pp. 318.
- Piankoff, Alexandre. “The Osireion of Seti I at Abydos during the Graeco-Roman Period and the Christian Occupation.” *Bulletin de la Société d’Archéologie Copte* 15 (1958–1960): pp. 125–149.
- Schroeder, Caroline T. “Women in Anchoritic and Semi-Anchoritic Monasticism in Egypt: Rethinking the Landscape.” *Church History* 83, no. 1 (2014): pp. 1–17.
- Westerfeld, Jennifer. “Monastic Graffiti in Context: The Temple of Seti I at Abydos.” In *Writing and Communication in Early Egyptian Monasticism*. Edited by Arietta Papaconstantinou. Leiden: Brill, 2017, pp. 359–412.

M. Patryliak

THE OSIREION AT THE INTERSECTION OF ANCIENT EGYPTIAN RELIGIOUS TRADITIONS